

PREDAJE I LEGENDE U ETNOLOŠKOM KONTEKSTU IMOTSKOGA KRAJA

Tolić, Filipa

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:992536>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

**PREDAJE I LEGENDE U ETNOLOŠKOM KONTEKSTU
IMOTSKOGA KRAJA**

FILIPA TOLIĆ

SPLIT, 2023.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost
Hrvatski jezik i književnost
Hrvatska usmena književnost

**PREDAJE I LEGENDE U ETNOLOŠKOM KONTEKSTU IMOTSKOGA
KRAJA**

Studentica
Filipa Tolić

Mentor:
prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2023. godine

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Predaje.....	6
2.1. Povijesne predaje	6
2.1.1. Danak u krvi	7
2.1.2. Pravo prve bračne noći.....	10
2.1.3. Kameni svatovi.....	10
2.2. Mitske predaje	11
2.2.1. Vile.....	11
2.2.1.1. Vile saplitale konjske grive.....	12
2.3. Demonološke predaje.....	13
2.3.1. Vještice	13
2.3.2. Ključibabe (Babaroge).....	14
2.3.3. Plašila.....	14
2.3.3.1. Momak i seosko plašilo	15
3. Legende	15
3.1. Postanak Crvenog jezera i Gavanovi dvori	16
4. Poklade	17
4.1. Bakove svečanosti.....	17
5. Osvrt na crkveno-pučku baštinu	18
5.1. Veliki tjedan	18
5.1.1. Cvijetnica	19
5.1.2. Veliki četvrtak.....	20
5.1.3. Veliki petak.....	20
5.1.4. Velika subota.....	21
5.2. Sveti Ivan Krstitelj.....	22
5.2.1. Paljenje svitnjaka	22
6. Nekadašnji život.....	23
6.1. Škrinje	23
6.2. Derneći.....	23
6.3. Sila	23
6.4. Rođenje djeteta	24
6.5. Krštenje i kumstvo	24

6.6. Pogrebni običaji i vjerovanja.....	24
6.7. Praznovjerja.....	26
7. Poslovice.....	27
Rječnik.....	32
8. Zaključak.....	34
Izvori.....	35
Vlastiti terenski zapisi.....	35
Popis kazivača.....	35
Literatura.....	35
Sažetak	38
Abstract	39

1.Uvod

„Usmena je književnost najstarija i najdugotrajnija vrsta književnosti. Usmena lirika, epika, drama kao i poslovice i zagonetke postoje od agrafijske etape ljudske duhovnosti i tradicija su pisanoj književnosti.“¹

Za vrijeme humanizma i renesanse u središte se stavlja život običnog čovjeka i te se povećava zanimanje za usmenom književnošću. Tada se usmena književnost nazivala *narodnom*, a taj naziv se rabio od djelovanja Michela de Montaignea. Utjecaj usmene književnosti vidljiv je i u razdoblju baroka. Krajem 18. stoljeća započinje sustavno sakupljanje i proučavanje usmene književnosti. U tom razdoblju se uvodi i naziv *anonimna književnost*. Početkom 20. stoljeća u Hrvatskoj se usmena književnost zvala *seljačkom* pod utjecajem Seljačke stranke, a koristio se i naziv *tradicionalna*.²

„Sustav usmene književnosti čine:

I. Lirska poezija.

II. Epska poezija.

III. Priče (pripovijetke).

IV. Drama (folklorno kazalište).

V. Retorički (usmeno govornički) oblici.

VI. Mikrostrukture (poslovice, zagonetke).“³

Sustavi usmene književnosti se međusobno isprepliću, a također dolazi do ispreplitanja usmene i pisane književnosti. Na veliki značaj usmene književnosti među prvima u Hrvatskoj ukazivali su Petar Hektorović i Stanko Vraz. Iako je usmena književnost stoljećima smatrana ruralnom, ona ima veliku važnost u mnogim književnim djelima te su brojni autori pronalazili nadahnuće za stvaranje svojih književnih djela upravo u usmenoj književnosti.⁴

U ovom radu pisat ću o običajima, legendama i vjerovanjima Imotske krajine. Kroz svoju dugu povijest Imotska krajina je bila pod utjecajem raznih kultura i vlasti, a prostire se na prostoru stare hrvatske župe Imote.⁵ „Imotska krajina duga je oko 50, a široka 30 km. Od

¹ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 11.

² Isto.

³ Isto.

⁴ Isto.

⁵ https://hr.wikipedia.org/wiki/Imotska_krajina (pristup 13. 08. 2023)

mora dili je planina Bijakova, a od Bosne Kamešnica i Zavelim. Blizu je mora, a zagorsko misto.“⁶

Imotska krajina jedna je od najstarijih povijesnih regija. U 15. stoljeću pala je pod Osmanlije, a 2. kolovoza 1717. napokon je oslobođena od Turaka. Zbog svog geografskog položaja i blizine Bosne i Hercegovine, bila je dugogodišnje trgovačko središte.⁷

Prirodne ljepote, jak utjecaj Katoličke crkve, osvajanja Osmanlija i Mletaka, težak život imotskog seljaka i još mnogi čimbenici inspiracija su i tema imotskih vjerovanja, legendi, i običaja te su dio mentaliteta Imočana. Primjerima ću pokušati približiti razmišljanja rodnog kraja u nekim davnijim vremenima i njihove tragove danas. Neki običaji su izumrli, neki još žive, a neki su se preoblikovali.

U novije vrijeme, zbog ekonomskih i gospodarskih razloga, Imotska krajina pogođena je velikim raseljavanjem stanovništva. Ipak, kulturna baština i usmena književnost itekako je prisutna u svakodnevnicima Imočana i dan danas. Običaji i tradicije Imotske krajine usko su vezani uz Crkvu i crkvenu tradiciju.

„Imocka Krajina nije bogata ni zemljom ni blagom, ali je bogata zdravljem i pameću svoga naroda. Vas je narod kršćanski rvacki, osim malo došla Crnogorca.“⁸

⁶ Kutleša, fra Silvestar, *Život i običaji u Imockoj krajini*, Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski 1997., str. 17.

⁷ https://hr.wikipedia.org/wiki/Imotska_krajina (pristup 13. 08. 2023)

⁸ Kutleša, fra Silvestar, *Život i običaji u Imockoj krajini*, Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski 1997., str. 18.

2. Predaje

„Predaja je vrsta priče koja se temelji na vjerovanju u istinitost njezina sadržaja.,”⁹ U svetim knjigama zapisano je mnoštvo usmeno-prozih oblika; u staroindijskim svetim knjigama Vedama, zatim u Bibliji koja obiluje predajama i legendama te starozavjetnim piscima koji su poticali njegovanje vjerne usmene predaje. Usmena proza zapisana je i u svetoj židovskoj knjizi, Talmudu kao i svetoj knjizi Islama. Tipitaka je sveta knjiga budizma koja sadrži Budine govore, filozofsko-religijske traktate i lirsku poeziju.¹⁰

Kriteriji klasifikacije predaja mogu biti motivski, tematski, funkcionalni i drugi. „U poetici književnosti najčešće se prihvaća Proppova tematska podjela na pet vrsta: 1. etiološke 2. povijesne 3. mitološke 4. legende i 5. pričanja iz života.“¹¹ Po kriterijima Marka Dragića, ova podjela ima nedostatke; nedostaju eshatološke i demonske predaje, dok se legende trebaju klasificirati kao posebna vrsta priča. Dakle, Dragić predaje dijeli na sljedeće kategorije:

1. povijesne predaje 2. etiološke 3. eshatološke 4. mitske 5. demonske i 6. pričanja iz života.

„Ipak, eshatološke predaje ne mogu se svrstati u mitološke jer su se eshatološka bića, po predaji, iz groba ustajala kako bi ukazala na zločin počinjen nad njima. Demonološka bića su uvijek zla i razlikuju se od eshatoloških kao i od mitskih koja su uglavnom dobra i rijetko čine zlo.“¹²

2.1. Povijesne predaje

„Za razumijevanje povijesnih predaja i etioloških predaja koje su nastale na povijesnoj razini važno je poznavati povijesni kontekst tih predaja.“¹³

Najznačajniji povijesni događaji i najvažnije povijesne osobe opjevane su u epskim pjesmama. „Prema povijesnome slijedu hrvatske povijesne pjesme, epske pjesme i povijesne predaje mogu se klasificirati na:

1. Agrafijsku epohu

⁹ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 272.

¹⁰ Isto. str. 272.-273.

¹¹ Isto.

¹² Isto.

¹³ Dragić, Marko. *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017., str. 34.

2. Doba drevnih Grka
3. Ilirsko i rimsko doba
4. Starohrvatsko doba
5. Epoha od ujedinjenja Hrvatske do kraja vladavine narodnih vladara

(925.-1463.)

6. Epoha osmanske vladavine (1463.-1878.)
7. Period od konca 19. st. do 1914. godine
8. Razdoblje između dva Svjetska rata (Jugoslavija 1918.-1990.)
9. Epoha SFRJ (1945.-1990.)

10. Period od osamostaljenja Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine

(1990.-)¹⁴

2.1.1. Danak u krvi

Jedan od najtežih turskih zločina nad domaćim stanovništvom za vrijeme Osmanske okupacije je *Danak u krvi*. Iako se protivi šerijatskom zakonu, 1420. godine uvodi ga sultan Murat II. Upravo je danak u krvi jedan od glavnih motiva za pisanje Andrićevog romana *Na Drini ćuprija* koji je nagrađen Nobelovom nagradom za književnost. Danak u krvi propisivao je da se svako pet godina prikupljaju kršćanski dječaci iz osvojenih krajeva kako bi se nakon obuke od njih stvorila elitna robovska vojska-janjičari.¹⁵

Danak u krvi bio je dio obaveznog poreza u Osmanskom Carstvu, a provodio se svako pet godina kada bi poreznici zvani *tjelosnici* krenuli iz Carigrada i u porobljenim krajevima bi u svakoj nemuslimanskoj obitelji popisivali broj djece. Odabirali su najbolju mušku djecu, a pritajivanje djece se najstrože kažnjavalo. Broj djece koje su mogli oduzeti iz jedne obitelji nije bio ograničen te je svaki *tjelosnik* djecu oduzima po vlastitom nahođenju. Kako bi spasili

¹⁴ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 274.

¹⁵ Dragić, Marko. *Danak u krvi u romanu „Na Drini ćuprija“ i u suvremenom pripovijedanju*, HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 8, Mostar, 2012., str. 124.-125.

svoju djecu, roditelji su pribjegavali raznim rješenjima kako njihova djeca ne bi bila odvedena. Često su već po rođenju sakatili svoju djecu (često bi im odsijecali prste na rukama), učili bi ih da glume da su gluhi i nijemi te su, oni koji su bili u mogućnosti, podmićivali svoje susjede muslimane. Muslimanske obitelji su težile tome da njihova djeca dođu na visoke položaje u Osmanskom Carstvu pa su često uzimali mito i podmetali svoju djecu u nemuslimanske obitelji.¹⁶

Budući da je bilo zabranjeno odvoditi oženjene muškarce, dječake se najčešće oduzimalo u dobi od jedanaest ili dvanaest godina. Osim dječacima, Turci su bili strah i trepet ženama i djevojkama. U svojim pohodima često su silovali, ubijali i mučili. Kako bi se spasile od njihove tiranije, djevojke su se utjecale Bogu te bi od djetinjstva urezivale križeve po tijelu (najčešće po rukama jer je to bilo najvidljivije mjesto na tijelu). Djevojke koje su imale križ na sebi su Turcima trebale biti odbojne, a ako bi ih odveli, križ je bio podsjetnik na njihovo porijeklo. Običaj tetoviranja križeva zvao se *križićanje*, a običaj je bio da se za blagdan sv. Josipa, u Velikom tjednu, na Cvjetnicu i sv. Ivana *križićaju* mladići i djevojke u dobi od trinaest do šesnaest godina. Na području Imotske krajine veliki broj starijih žena i baka ima križice tetovirane na rukama i drugim mjestima jer je ova praksa bila vrlo raširena za vrijeme turskih navala.¹⁷

Dječake koje bi Turci odveli dijelili su u dvije skupine; jače dječake su slali u sultanovu palaču, a ostale bi poslali u muslimanske obitelji po Anadoliji i Rumeliji. Obuka se sastojala od zahtjevnih tjelovježbi i učenja stranih jezika, teologije i zakona. Poduka je trajala od tri do sedam godina te bi se nakon dvadesete godine mladići rasporedili u janjičare.¹⁸ „Oteta su djeca tako zaboravljala roditeljski dom i svoju vjeru te bi postajala fanatičnim Turcima. Kao potomci zdravih i bistroumnih brđana, ta su djeca lakše negoli Turci dolazila do uspjeha, časti i ugleda.“¹⁹

Jako malo dječaka je ostajalo na dvoru sultana, a najpoznatiji dječak koji je poturčen i koji je došao na položaj velikog vezira je Mehmed-paša Sokolović. Iz svog rodnog mjesta, sela Sokolovići, odveden je u dobi od deset godina. Od čuvara oružja na sultanovu dvoru napredovao je do velikog vezira i vojskovođe svjetskog glasa te je proširivao granice turskog carstva u svoje 63 godine službe. Osvojio je Siget u poznatoj bitci u kojoj je svoj život junački

¹⁶ Dragić, Marko. *Danak u krvi u romanu „Na Drini ćuprija“ i u suvremenom pripovijedanju*, HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 8, Mostar, 2012., str.125.-126.

¹⁷ Isto, str. 126.-128.

¹⁸ Isto, str. 131.-133.

¹⁹ Isto, str. 132.

izgubio Nikola Šubić, a dao je izgraditi šest mostova, pet u Bosni i Hercegovini i jedan u Crnoj gori, a od kojih je najpoznatiji most na Drini.²⁰

Osim odvođenja dječaka kako bi se od njih stvorila vojska, turski dostojanstvenici polagali su Pravo na prvu bračnu noć. Novopečene kršćanske nevjeste bile su primorane prvu bračnu noć umjesto s mladoženjom, provesti s agom ili begom. Žene koje bi nakon te noći ostale trudne često su svoju djecu rađale i odgajale u braku s muževima, a neke su pak djecu bacale u jame.²¹ Mladići i djevojke pronalazili su razne načine da izbjegnu ovu sudbinu pa su tako nastali običaji zajedničkih svadbi na kojima bi se vjenčalo i po 60 parova. Djevojke su također odvodili u hareme.²²

Za vrijeme turske vlasti svaka mlada djevojka je morala leć s agom prije nego s mladoženjom. Jedna se mlada nije dala, već je zovnula agu da iđu u Mostar. Aga je pristo. Mlada ga je ubila na Lučkom mostu i vratila se pješke u Dobriće. Nakon toga počeli su se Hrvati ponovno naseljavati u Mostar i njegovu okolicu, jer ni jedna mlada nije više morala leć s agom.²³

To je bilo za vrime turske vlasti. Turci su vazda vodili hrvatske djevojke na Hum i tamo ih silovali i maltretirali. Bila je jedna djevojka, koja nije dala na se pa je pobjegla. Bježuć i trčuć pala je priko jednog kamena i upala u provaliju gdje je poginula. Od tada do danas s tojeg kamena teče voda, kap po kap. Taj se kamen zove Djevojačka suza, a provalija u kojoj je poginula zove se Djevojačka draga.²⁴

Danak u krvi i Pravo prve bračne noći predstavljaju jedan od najvećih turskih zločina koji su počinjeni nad kršćanskim stanovništvom, a od početka ove vrste „poreza“ u vojnu službu odvedeno je između dvjesto do tristo tisuća kršćanske djece.²⁵

²⁰ Dragić, Marko. *Danak u krvi u romanu „Na Drini ćuprija“ i u suvremenom pripovijedanju*, HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 8, Mostar, 2012., str.134.

²¹ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 377.-378.

²² Isto.

²³ Isto., str. 383.

²⁴ Isto., str. 378.

²⁵ Dragić, Marko. *Danak u krvi u romanu „Na Drini ćuprija“ i u suvremenom pripovijedanju*, HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 8, Mostar, 2012., str. 137.

2.1.2. Pravo prve bračne noći

Pravo prve bračne noći („Ius primae noctis“) je pravo po kojem su begovi i age imali „pravo“ provesti noć s kršćankom mladom i seksualno privlačnom, budućom ženom svoga kmeta.

„Na dan udaje kršćansku mladu bi posjetio begov ili agin predstavnik, obično u počasnoj pratnji jednog odjeljenja vojnika. Predstavnik bi zatim odveo mladu do begove (agine) kuće gdje bi provela dan i noć a zatim bi je otpratio nazad njenoj kući u jutro na dan vjenčanja. Za vrijeme boravka kod bega ili age kršćanska djevojka bi bila odjevena u tradicionalnu tursku odjeću. Za vrijeme Otomanske vlasti stil oblačenja je bio pod utjecajem islamske tradicije. Bile bi odjevene u dimije skrojene od tankog, često zlatom prošaranog tkanja koje ističe ženstvenost. Kosa im je bila prekrivena maramom.“²⁶

2.1.3. Kameni svatovi

Pored Prava prve bračne noći Turci su često dočekivali kršćanske svatove kako bi oteli mladu. Zametnuo bi se veliki boj i svatovi bi izginuli. Svatovi bi bili pokopani na mjestu pogibije a te lokalitete narod najčešće zove *Kameni svatovi*. Takav zločin dogodio se u Vinjanima Gornjim:

Na svetog Antu, 13. lipnja, vjernici čitave Imotske krajine hodočaste crkvi sv. Ante. U ranim jutarnjim satima vjernici se upute moleći i zavjetujući se svetom Anti da ih kod Boga zagovara za njihove prošnje. Mnogo njih hodočasti bosonogo. Svi vjernici putem prođu pored hrasta koji se nalazi nekoliko stotina metara udaljen od same crkve i groblja.

Često se sa strahopoštovanjem komentira i prepričava višestoljetna priča o tom hrastu. Kažu kako je za vrijeme turske vlasti na ovim prostorima u selu živjela jedna lijepa djevojka koja je imala mladića kojeg je mnogo ljubila i htjela mu biti ženom. No nju je također želio jedan Turčin opčinjen njenom ljepotom. Budući da se djevojka nije željela odreći svoje vjere i mladića, uporno je odbijala Turčinove prošnje.

²⁶ Dragić, Marko. *Harač i drugi zločini u Mažuranićevom spjehu „Smrt Smail-age Čengića“ i suvremenom narodnome pripovijedanju*, Zbornik: Ivan Mažuranić (1814-1890) i Crna Gora, HCDP "Croatica - Montenegrina" RH & CKD "Montenegro - Montenergina" u Osijeku & Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje "Vojislav P. Nikčević" - Cetinje, Cetinje – Osijek, 2011., str. 382.

Na dan njenih svatova bijesni Turčin sa svojom družinom zaustavio je svatovsku povorku i pobio sve svatove zajedno s mladom i mladoženjom za odmazdu. Svatovi su pokopani podno i oko tog hrasta. U narodu je ostalo vjerovanje kako je svetogrđe dirati listove i grane tog hrasta zbog žrtve onih koji su pokopani tu te da će onaj tko to učini ubrzo umrijeti. I tako hrast ostaje netaknut i svake godine iznova izaziva divljenje i strahopoštovanje hodočasnika.²⁷

2.2. Mitske predaje

U središtu mitskih predaja su vile i povijesne osobe kojima je pripisivana nadnaravna moć u narodu. Također se spominju i vilenjaci i vilinčad.

Narod najčešće pripisuje mitsku moć povijesnim osobama poput Marka Kraljevića, Janka Sabinjanina, Stojana Jankovića, Mijata Tomića. U Imoti su najpoznatiji hajduci: Roša harambaša i Andrijica Šimić²⁸ te Petar Mrkonjić i Jovo Kadijević.²⁹ „Mitske predaje često imaju razrađenu fabulu, a pripovijedaju se kao memorati.“³⁰

2.2.1. Vile

U mitskim predajama vile su prikazane kao one koje su u sela dolazile samo noću i kao one koje su pomagale junacima. Zavodile su mladiće u snu, liječile, pomagale siromašnim djevojkama da satakaju ruho za udaju, pomagale slabim pastirima, prenosile mlade preko jezera u planine, a stare pred crkvu.³¹

„Vile su, po narodnom pripovijedanju, dojavljivale informacije o Turcima te su pratile junake u bojama. Priča se da su vile svojim dobročiniteljima ostavljale bogate darove. Ukoliko bi se pokazala ljudska pohlepa ti darovi pretvarani su u prašinu ili ugljen.“³²

²⁷ 10. svibnja 2019. prof. Branka Buljan, rođena Petričević, 1965., profesorica hrvatskog jezika.

²⁸ Dragić, Marko. Povijesne predaje o Roši-Harambaši i Andriji Šimiću. Hrvatska obzorja: časopis Ogranka Matice hrvatske Split 4. 2001. 969-974.

²⁹ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 429.

³⁰ O tome više: Dragić, Marko. Kronikati i memorati u suvremenom pripovijedanju Hrvata južne Hercegovine, Stolačko kulturno proljeće, godišnjak za povijest i kulturu, br. VI, Matica hrvatska, Ogranak Stolac, Stolac, 2010., str. 177-212.

³¹ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 429.

³² Dragić, Marko. *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017., str. 65.

Prikazivane su kao ljepotice u dugim, najčešće bijelim, haljinama, dugih zlaćanih vlasi, svijetlih očiju i natprirodnih sposobnosti. „Vile u VI. st. spominje bizantski pisac Prokopije iz Cezareje. Vile se spominju i u Zlatnoj legendi Jakova Voraginskoga s početka XII. st. Ivan Kukuljević Sakcinski o vilama piše u Danici.³³

Bile su dobre po svojoj naravi, a osvećivale su se onima koji bi otkrili tajnu da im je jedna noga magareća, kozja ili konjska. Narod postojanje kopita ili papaka opravdava, jer su vile na taj način mogle savladati teško pristupačne prilaze svojim staništima.³⁴ „Mnogobrojne su tradicijske priče o vilama i konjima. Među tim pričama česti su motivi konjskih griva koje su vile splele. Te grive nitko ne bi smio dirati jer bi uslijedila kazna.“³⁵

U hrvatskoj mitologiji često se spominje da su vile djeca Adama i Eve koji su imali dvanaest kćeri. Kad im je Bog došao bilo ih je stid što imaju dvanaest kćeri pa su ih šest sakrili. Kad ih je I pitao koliko imaju kćeri Adam i Eva zatajili su ih pola. Na to je Bog rekao: *Koliko vidljivih, toliko nevidljivih* te su od zatajene djece nastale vile. Hrvati još pripovijedaju i da su vile duše ubijenih ili prerano umrlih djevojaka ili djece.³⁶

Prema predajama vile žive u oblacima; na planinama; u šumama; poljima; pećinama; bunarima; potocima; rijekama; jezerima; morima. S obzirom na staništa, ljudi su vile podijelili na Oblakinje, Planinkinje, Vodarkinje, Jezerkinje. Vjeruje se da ima devet vrsta vila. U Dalmatinskoj zagori i drugdje kod Hrvata spominje se vila Zvonimira. U Ramljanima se pripovijeda vila Zvonimira, posestrima mila, boravi na Mosoru planini. Među vile neki svrstavaju i Suđenice koje upravljaju čovjekovom sudbinom.³⁷

2.2.1.1. Vile saplitala konjske grive

U Zmijavcima su mnogi ljudi posjedovali konje koje su vodili na ispašu. Predaja kaže da bi mladi vodili konje na livade te bi se po njih vraćali tek sljedeće jutro. Kad bi se vratili, konji bi imali ispletene repove i grive. Vile su noću dolazile po konje i vodile ih na ispašu u svoja mjesta te da bi im tamo plele pletenice i pjevale. Vjerovalo se da se pletenice na konjima ne smiju dirati, a oni koji su ih dotaknuli tvrde da ih

³³ Isto., str. 63.

³⁴ Dragić, Marko. *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017., str. 70.

³⁵ Dragić, Marko. *Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskoga zaleđa*. Godišnjak Titius 10. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2017. str. 232.

³⁶ Isto., str. 220.

³⁷ Dragić, Marko. *Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskoga zaleđa*. Godišnjak Titius 10. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2017. str. 225.

*ljudska ruka ne bi mogla rasplesti. Nakon par dana konji bi se opet pojavljivali rasplesanih repova i griva.*³⁸

*Po predaji jednom je slučajno s konjima ostala i mala djevojčica od pet godina. Vile su došle po nju i odvele je na svoje livade. Kad su ujutro došli po konje, pronašli su i djevojčicu s pletenicama. Nije mogla govoriti ništa osim toga da je jela zelene kolače koje su joj napravile vile i da te vile imaju predivna lica i konjska kopita umjesto nogu.*³⁹

2.3. Demonološke predaje

„Demonološke predaje u osnovi imaju osobni doživljaj, susret s demonološkim (onostranim) bićem. Najčešći demon u toj vrsti predaja su: vještice, struhe, irudice, kuga, kućibaba, vukodlaci, čartani, đavao, plašila, prikaze, utvare.“⁴⁰

2.3.1. Vještice

U narodu se vješticama smatralo žene koje su sklapale savez s vragom i potpisivale ga krvlju. Vještica je prodavala dušu vragu, a zauzvrat bi joj vrag dao nadnaravne sposobnosti. Opisivalo ih se kao žene koje jašu na metli s grbom na leđima i dugim nosovima.⁴¹ „Ulazile su kroz ključanice, spolno bludničile s đavolom, jele djecu, držale tajne sastanke, spremale masti za ljubavne napitke, izazivale razne bolesti i ludilo, gušile u spavanju.“⁴²

Prvo dokumentirano spaljivanje vještice odigralo se 1275.g. u Tuluzi, a posljednje u Posanu 1793.g. U Hrvatskoj je spaljivanje vještica zabranila Marija Terezija 1758.g.⁴³

No, vještice nisu uvijek prikazivane kao ružne žene, nego kao i ljepotice jer vrag voli ono što je lijepo. Vještice u bajkama i demonološkim predajama su različito okarakterizirane.

³⁸ 20. svibnja 2019., Mirjana Šimunović, 1997., njoj je priču pripovjedila njena baka

³⁹ 20. svibnja 2019., Mirjana Šimunović, 1997.

⁴⁰ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 436.-437.

⁴¹ Isto.

⁴² Isto.

⁴³ Isto.

U bajkama su vještice opisane kao bezimene i zle osobe, dok se u predaji prikazuju kao stvarne osobe koje čine zlo.⁴⁴

U narodnim vjеровanjima vještice su nosile razne nazive, a neki od njih su: *more*, *štrige*, *coprnice*, *babe*. Narod je vjerovao da su more bile djevojke koje su se povještatile.⁴⁵

*Staro vjerovanje kaže kako su vještice najčešće napadale muževe u raznim oblicima. Vještica bi najčešće pretvorila u mačku i tako bi ulazila u kuću. Nitko osim muža kojeg bi napastovala ju nije mogao primijetiti. Muževi bi noću halucinirali, preznojavali se, imali noćne more... Vještice su uvijek dolazile na onu stranu kreveta na kojoj je spavao muž. Kada bi mudre žene shvatile da su im muževi pod utjecajem vještica, zamijenile bi stranu kreveta. Noću kad bi vještica opet došla, žena bi ju uhvatila i rekla da više ne dolazi.*⁴⁶

2.3.2. Ključibabe (Babaroge)

Predaje o ključibabama (kučibabama) imaju namjeru uplašiti djecu da se ne primiču čatrnjama jer će ih kučibaba povući te će umrijeti.

*Kad sam bila dite stariji su tada često pričali priče o ključibabama ili babarogama. Pošto se dica često naginjala na bunare i gušila se nakon što bi upala u nji, stariji su počeli pričati priče o ružnim babama koje izlaze iz bunara i povuku svakoga ko se nagine i puno približi.*⁴⁷

2.3.3. Plašila

Mnogo je predaja o raznim plašilima (strašilima). Namjera tih predaja je uplašiti recipijenta da kasno ne hoda jer će ga susresti plašila.

⁴⁴ Isto.

⁴⁵ Isto.

⁴⁶ 20. svibnja 2019., Mirjana Šimunović, 1997.

⁴⁷ 20. svibnja 2019., Lidija Tolić rođ. Penava, 1974.

2.3.3.1. Momak i seosko plašilo

Ima priča o jednom momku koji je naletio na „seosko plašilo“. Stari su mladima pričali priče o duhovima i plašilima koja noću obilaze groblja i guste šume. To su nam pričali kako bi se poplašili i spriječili nas da napravimo kakvu štetu u noćnim satima. Jedne večeri grupa momaka uputila se iz Posušja na „silo“ u Kutleša. Budući da djevojke nisu tile ugostit nijednog od njih, razočarani su se vratili svojim kućama. Svi osim jednog. Jedan sritnik se zadržao kod svoje djevojke do kasni noćni sati. Onda se sjetio da bi se triba uputit kući prije nego njezini ustanu i prije nego njegovi svate da se dugo zadržao kod djevojke. Bila je noć punog miseca i sjena ga pratila na putu kući. Kad je stiga blizu kuće pored šume, zagleda se u stari dub i odajući nije svatijo da sjena više nije iza nego ispid njega. Kad je vidio sjenu ispid sebe, trgnijo se iz ljubavnog zanosa i sjetio svih priča koje je čuo o plašilima i duhovima koji tuda obilaze. Potrča je svom snagom i pa na kolina. Obuzet brigom oko rastrgani kolina, zaboravio je na strah od plašila i kad je pogleda ispid sebe svatijo da je biža od vlastite sjene.⁴⁸

3. Legende

Vrste priča koje su imale vjerski karakter nazivaju se legendama. U sadržaj legendi se vjerovalo, dok su sudionici legendi Isus Krist, sveci i svetece, crkveni oci i dostojanstvenici, mučenici i mučenice. Dugo vremena legenda se smatrala pripoviješću o životima svetaca te Božjim i svetačkim čudima.⁴⁹ „Legende su fakturom bliske predaji i katkad su teško odvojive od njih, ali je ipak element čuda njihov *genus specificum*, što ih donekle izdvaja. Legende nose red i harmoniju u život. Božja i svetačka čuda ispravljaju nepravde, nagrađujući dobro, a kažnjavajući zlo.“⁵⁰

Brojne su legende u usmenoj komunikaciji. Hrvati pripovijedaju o propasti Gavanovih dvora, o Isusu Kristu, svetom Petru, svecima, sveticama, mučenicima i mučenicama. Brojne su versificirane i prozne legende o svetom Juri, sv. Katarini, sv. Barbari, sv. Nikoli i dr. te o

⁴⁸ 13. svibnja 2019., Ivan Penava Ikman, 1949.

⁴⁹ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 448.

⁵⁰ Vidi: Dragić, Marko. *Suvremeni zapisi legendi i predaja u metkovskom kraju*, Hrvatski neretvanski zbornik, 8, Društvo Neretvana i prijatelja Neretve u Zagrebu, Zagreb, 2016, 261-278.

„čudotvornim grobovima mučenika i mučenica, svetim slikama, kipovima, križevima i crkvama.“⁵¹

3.1. Postanak Crvenog jezera i Gavanovi dvori

U legendi o Gavanovim dvorima nalazi se starozavjetni motiv o uništenju Sodome i Gomore. Taj biblijski motiv uništenja imao je snažan utjecaj na hrvatske legende.⁵²

Hercegovački svećenik, fra Petar Bakula, sakupio je hercegovačke predaje i legende te ih objavio u djelu *Šematizam* koje je objavljeno na latinskom jeziku. Među sakupljenom materijom, nalazi se i legenda o propasti Gavanovih dvora.⁵³

Ova legenda zapisana je još u 14.st. u djelu *Fiore di virtù*, a legendom o Gavanovim dvorima objašnjava se nastanak jezera poput Crvenog i Modrog jezera, Dva oka, Krenice i drugih.⁵⁴

„Bitan utjecaj na ove legende ima Isusova priča o siromašnome Lazaru. Lajtmotiv legende je Gavanova škrtoš, oholost i nemilosrdnost. Uz te Gavanove osobine uvijek je vezana propast njegovih dvora.“⁵⁵

Jedna od prirodnih ljepota Imotske krajine je i Crveno jezero. Jezero je krško i jedno je od najdubljih u Europi. Stijene jezera specifične su crvene boje i po njima je jezero dobilo ime. Za postanak jezera se veže legenda o oholom Gavanu i Gavanici. Kažu da je u davna vremena krškim krajem prolazio izgladnio i umoran starac. Sunce je nemilosrdno grijalo i žarilo ionako suh kraj i u blizini nije bilo ni hrane ni vode, samo stijene na kojima bi se starac povremeno odmorio. Penjući se uz krš i razmišljajući kako je njegov život došao kraju, starac je začuo pjesmu koja je dopirala iz jednog poprilično udaljenog dvora. Starac pomisli kako bi mogao zamoliti gazdu dvora da mu udijeli makar koru kruha i čašu vode. Skupio je snagu koja mu je preostala i zaputio se k udaljenom dvoru. Na ulaznim vratima su ga dočekale sluge gospodara

⁵¹ Isto.

⁵² Dragić, Marko. *Starozavjetni motiv Sodome i Gomore u Bakulinom Šematizmu i u suvremenom pripovijedanju u Hercegovini*, Zbornik o Petru Bakuli, Hrvatski studiji Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2013, str. 75-97.

⁵³ Isto.

⁵⁴ Dragić, Marko. *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017., str. 184.

⁵⁵ Isto.

dvora, Gavana. Gavan je bio ohol i srdit čovjek, a takva mu je bila i žena. Bili su jako bogati i ugledno, ali nisu imali osjećaj za bližnjega. Starac je zamolio sluge da upitaju gospodara bi li mu udijelio koru kruha i čašu vode. Kada je Gavan na ulazu dvora ugledao izmučenog i siromašnog starca odjevenog u janječju kožu strašno se rasrdi što mu se ovaj uopće usudio okaljati ugled dvora pred gostima. Odluči kazniti starca, ali prije toga ga pozove i izgrdi pred gostima. Gavanica se slatko smijala na uvrede koje je Gavan upućivao starcu. Osramoćeni i izmučeni starac se uputi k izlazu dvora kako bi se sklonio i u miru skončao svoj život. Gavan tad slugama naredi da puste njegove izgladnjele pse na starca. Psi nasrnuše na starca čim ugledaše janječju kožu na njemu i rastrgaše ga. Vidjevši to, Bog se silno rasrdi zbog Gavanove zloće i oholosti, te naredi zemlji pod Gavanovim dvorem da se propunta. Tako se i dogodi te Gavan i Gavanica zajedno s cijelim svojim dvorom i dvorjanima propadoše duboko u zemljinu utrobu. Na mjestu nekadašnjih Gavanovih dvora danas se nalazi Crveno jezero.

4. Poklade

Razdoblje od Očića do Čiste srijede narod naziva mesoija. Sv. tri kralja (6. siječnja) označavaju svršetak božićnih blagdana, a od (7. siječnja) do Čiste srijede, razdoblje je poklada ili karnevala (krnjeval). Intenzivni pokladni običaji i događaji traju nedjelju, ponedjeljak i utorak, pred Pepelnicu (Čistu srijedu). U ta tri dana se gostilo i obilno jelo, posebno u utorak navečer pred korizmu jer je većina ljudi postila sve do Uskrsa. Poklade zauzimaju važno mjesto u hrvatskom folklornome kazalištu jer je to društveni događaj koji je u smijehu i veselju okupljao cijelo selo. Kostimi za Poklade znali su se pripremati i po šest mjeseci prije samog događaja.⁵⁶

4.1. Bakove svečanosti

U Imoti nakon blagdana Sveta tri kralja ili Bogojavljenja, koji predstavlja završetak božićnog vremena, održavao se običaj maškaranja. Ovaj običaj trajao je od Bogojavljenja sve do Čiste srijede. Utorak prije Čiste srijede je dan kada bi se održavao ophod maškara. Ovaj običaj uključivao je maskiranje, pjesme, plesove, šale te mnogo buke, a zadržao se diljem Hrvatske i dan danas. Svrha maškaranja bilo je i tjeranje demona od štala i kuća što ovaj običaj

⁵⁶ Dragić, Marko. *Murterska tradicijska baština u suvremenom narodnome pamćenju*, Godišnjak Titius, 2, Split, 2009., str. 158.

čini apotropejskim.⁵⁷ Osim toga, razdoblje između Sveta tri kralja i Korizme predstavljalo je dio godine u kojem je bilo dozvoljeno održavati i svadbena slavlja i veseliti se. Početak Korizme označavao je početak posta, promišljanja i kajanja te su maškare predstavljale veselje i zabavu prije perioda skrušenosti i promišljanja.

*Nedilju prije Pepelnice održavaju se Bakove svečanosti u Imockom. Danima prije toga dica i omladina se maskira i obilazi kuće sela i grada. Vesele i mlado i staro svojim idejama i škercom, a na domaćinu je red da nagradi parama, voćem i čin on oće one koji ga najviše nasmiju i razvesele. Glavno slavlje je ipak u nedilju prije Pepelnice. To se smatra zadnjim danom veselja jer čin dođe Pepelinca počinje i korizma kad se ljudi tribaju skrušiti i činit pokoru za žrtvu Bogu. U nedilju se u Varošu skupe mačkare iz cile Krajine u povorku koja ide i obilazi kroz grad i izvodi točke koje je spremala ranije. Svake godine se dogovori da jedna grupa mačkara napravi „Baka“. Bako najčešće bude napravljen u obliku neke poznate osobe ili političara kojeg narod baš i ne voli. Njega voze kroz grad i na kraju zapale na Trgu Tina Ujevića. To se smatra nekom vrstom protesta i ruganja stavovima ljudi s kojima se narod u Krajini ne slaže. Svečanosti se završe maskenbalom u dvorani Pučkog otvorenog učilišta.*⁵⁸

5. Osvrt na crkveno-pučku baštinu

5.1. Veliki tjedan

Veliki tjedan započinje Cvjetnicom, a traje sve do Uskrsa. Nedjelju prije Uskrsa slavi se Cvjetnica, a kršćani se tog dana prisjećaju Isusovog svečanog ulaska u Jeruzalem.⁵⁹ „Veliki ponedjeljak, Veliki utorak i Veliku srijedu karakteriziraju četrdesetosatno klanjanje. Na Veliku srijedu se pjeva Gospin plač. Posebno je Veliko ili Sveto trodnevlje (Vazmeno trodnevlje) - Veliki četvrtak, Veliki petak, Velika (Bijela) subota.“⁶⁰

⁵⁷ Dragić, Marko. *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina 3 (3), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2007., str. 372.

⁵⁸ 10. svibnja, 2019., prof. Branka Buljan, rođ. Petričević, profesorica hrvatskog jezika

⁵⁹ Marko Dragić, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 156.

⁶⁰ Isto.

Vazmeno trodnevlje karakteriziraju posebni liturgijski obredi te je Veliki tjedan najbogatiji izvor kada je riječ o crkveno-pučkoj baštini. Posebnost Velikog petka jest *pasija*, a u Imotskoj krajini se odnosi na „uglazbljeni tekst evanđelja o mucu i smrti Kristovoj-po Ivanu.“⁶¹

Uskrs je vrhunac kršćanskog vjerovanja jer je Isus Krist nakon tri dana tame i smrti slavno uskrsnuo i tako otkupio cijeli svijet.

5.1.1. Cvjetnica

„Cvjetnica ili Nedjelja Muke Gospodnje je kršćanska svetkovina koja se slavi u nedjelju prije Uskrsa i uvod je u Veliki tjedan. Na taj dan se slavi Isusov mesijanski ulazak u Jeruzalem u dane prije Pashe.

U hrvatskoj tradiciji Cvjetnica se naziva: Cvitnica, Cvitna nedilja, Palmenica (na pr. Šolta), Neđeja od póme (Dubrovačka Župa), Palmina nedija (Trogir). U tradicijskoj katoličkoj baštini Hrvata Cvjetnicu karakteriziraju: umivanje u cvjetnoj vodi, blagoslov maslinovih ili palminih grančica, procesija s blagoslovljenim grančicama, misa na kojoj se pučkim napjevom pjeva *Muka*. Poslije podne počinje četrdesetosatno klanjanje ili *kvarantore*.“⁶²

Prije dvadeset godina, tadašnji gvardijan, otac Ante Barbarić, došao je na ideju da se na Cvitnicu odigra prikaz Isusove muke uživo. Okupio je mještane dobrovoljce koji su željeli sudjelovati kao glumci amateri, a za ulogu Isusa angažirao je profesionalnog glumca. Muka prikazuje scene posljednje večere, molitve u Gecemnskom vrtu, suđenje Isusu na Pilatovu dvoru, susret Isusa i Blažene Djevice Marije te Isusovo razapinjanje i smrt na križu. Muka je postala tradicionalan dio korizmenih običaja u Imotskom za dane velikog tjedna i Uskrs. Zbog svog specifičnog izgleda, starih ulica i uzvisina, lokacije na kojima se odigravaju scene posljednjih trenutaka Isusova života djeluju još stvarnije. Već dvadeset godina na svaku Cvjetnicu „Grad na gori“ postaje biblijski Jeruzalem.“⁶³

⁶¹ Dragić, Marko. *Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini*, Hum, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar, 2010., str. 82.

⁶² Dragić, Marko. *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 156-157.

⁶³ 12. svibnja 2019., Zdravka Tolić rođ. Senjak, 1954.

Na Cvitnicu se slavi Isusov svečani ulazak u Jeruzalem. Običaji nalažu da se dan prije uberu ljubičice ili kakvo drugo cvijeće koje se stavi u kajin s vodom i unda se na Cvitnicu jutro svi ukućani kad se probude umiju vodom iz tog kajina. Pranje lica u cviću simbolizira čišćenje od grijaha u korizmi. Na misu se nose maslinove grančice ili neka druga procvatela grana, a žene često znaju i ukrasiti te grančice golubicama koje naprave od sredine smokvina drva. Te se grančice meću pod prozor ili za križ u kući ili na neko drugo vidljivo mjesto kako bi čuvale kuću od udara groma ili kakve druge nesreće, a ukućane podsjećale na mir i ljubav. Evanđelje se na misi najčešće piva.⁶⁴

5.1.2. Veliki četvrtak

Veliki četvrtak je dan početka Svetoga trodnevlja. Na taj dan Isus je sa svojih dvanaest apostola proslavio Posljednju večeru te ustanovio euharistiju - misu i pričest; svećenstvo u Crkvi; te pouku o važnosti bratske ljubavi. Isus Krist je za vrijeme večere nagovijestio da će ga jedan od apostola izdati.

Juda Iškariotski izdao ga je za trideset srebrnika, otišao u mrak od očaja objesio se.

Nakon večernje pjesme *Slava Bogu na visini* zavezuju se crkvena zvana, s oltara se skida svijeće, nakit i oltarnici.⁶⁵

Na Veliku sridu iza mise se piva Gospin plač. Na Veliki četvrtak se slavi misa posljednje večere Isusove i priko mise pratar u znak pokore i Isusove ljubavi prema nama pere noge nekim od vjernika. Običaj je i da se konopi zvana vežu i da ne zvone do Velike subote.

5.1.3. Veliki petak

Veliki petak je dan kada se kršćani sjećaju Isusove muke i „ovozemaljske smrti na križu, kojom je Isus Krist otkupio svijet. Većina dana provodi se u molitvi uz strogi post. Za kršćane je taj dan jedan od najvećih u godini. Toga dana oltar je bez križa, svijećnjaka, cvijeća, oltarnika, što simbolizira Isusovu muku i smrt. Na taj dan ne slavi se misno slavlje, već obredi Velikog petka. *Kanta se Muka Isusova*, otkriva se i ljubi križ, te se pjeva *Gospin plač*. Nekoć

⁶⁴ 15. svibnja 2019., Nediljko Tolić, 1953.

⁶⁵ Dragić, Marko. *Sveto trodnevlje u duhovnoj baštini bosansko-hercegovačkih Hrvata*, Muka kao nepresušno nadahnuće kulture, *Passion as an Inexhaustible Source of Inspiration for Culture*, br. VI., Pasijska baština Bosne i Hercegovine, *Passion Heritage of Bosnia and Herzegovina*, Zbornik radova VI. Međunarodnog znanstvenog simpozija Zagreb-Sarajevo, 2008., Zagreb, 2010., str. 212-249.

se *Plać* pjevao i kroz cijelu korizmu kako u crkvi, tako i po kućama uvečer. U toj pjesmi je muka Isusova, i govori kako je Gospi bilo za vrijeme Isusove muke. Veliki petak u sakralnoj baštini karakteriziraju: molitve od zore do podneva; post; pomoć bolesnima i siromašnima; tradicijske molitve; Gospine lamentacije; obred Križnoga puta i ljubljenja križa; obred čuvanja Kristova groba; te u nekim mjestima pisanice.“⁶⁶

Na Veliki petak se održavaju obredi i procesija iza obreda kroz ulice Varoša na čelu s križem i kantarima koji pivaju pučke napjeve. Narod se razide u šutnji i molitvi.

5.1.4. Velika subota

Na Veliku subotu se sve priprema za Uskrs. Ukrašavaju se i kuvaju jaja, čiste kuće i okućnice, spremaju jela i kolači kojima se obitelji časte na Uskrs. Jaja se često bojavu ljuskom od kapule. Nakon što prokuvaju u vodu se ubaci ljuska od kapule i jaja poprime crvenkastu boju. Neki znaju staviti u žensku čarapu i komad kakva cviča ili list skupa s jajetom i unda se taj odraz oslika na jajetu.

Navečer se na bdijenje nose jaja i kakvo drugo jelo na blagoslov. Blagoslovina je prvo što ukućani poidu na Uskrs. Ništa se od blagoslovine ne smi bacati, ako šta i ostane, dadne se živome. Dugo se virovalo i da jaja snesena na Veliki četvrtak štite od neki bolesti.⁶⁷

U našem selu, Vinjanima Donjim tj. Crnoj Gori, na poseban način se štuje Isusova muka na Veliki petak. U petak jutro narod se sastane prid crkvom sv. Roka. Jedan križonoša i pratar vode procesiju nizbrdo kroz šumu do crkve sv. Kate u Rebićima. Narod putem moli, a žene pivaju stihove Gospina plača. Neki za pokoru idu i bosi. Kod crkve sv. Kate se malo odmori i marena i tu se priključi križonoša iz Rebića. Procesija se nastavlja kroz selo i kod gumna se s donje strane priključi narod i križonoša iz Vinjana Gornji od crkve sv. Nikole. Unda trojica križonoša skupa s pratrom vode procesiju kroz brdo sve do Radata kuća i kapelice. Kad se dođe tamo bude ručak i kratak odmor. Kapelica je posvećena Gospi pa se tu kratko pomoli i izmoli put križa na 15 postaja koje su tu napravljene od donacija vinjanski vjernika. Nakon

⁶⁶ Dragić, Marko. *Veliki petak u sakralnoj baštini bosansko-hercegovačkih Hrvata*, Pasijska baština 8, Vitez, Zagreb, 2012., str. 333.

⁶⁷ 15. svibnja 2019., Zdravka Tolić rođ. Senjak, 1954.

*odmora procesija se nastavlja i na Jovića mostu se priključuje četvrti križonoša skupa s vjericima iz crkve sv. Ante. Svi se upute nazad do crkve sv. Roka. Kad se dođe crkvi počinju obredi Velikog petka i ljubljenje četiri križa od četiri sela.*⁶⁸

5.2. Sveti Ivan Krstitelj

Ivan Krstitelj rodio se u En Keremu kod Jeruzalema pola godine prije Isusa Krista. „Sin je starozavjetnog svećenika Zaharija i Elizabete, rođakinje Bogorodičine. Roditelji su ga dobili u poodmakloj dobi. Starcu Zahariju rođenje je navijestio arkanđeo Gabrijel i rekao da će se zvati Ivan (Bog je milostiv). Zakarije je zbog svoje i Elizabetine poodmakle dobi dvoumio i zanijemio. Pri susretu trudnih Bogorodice i Elizabete u Elizabetinoj utrobi zaigralo je dijete pred Kristom kojega je pod srcem nosila Bogorodica.“⁶⁹

Herod je Ivana Krstitelja utamničio petnaeste godine vladavine cara Tiberija. Na zahtjev Herodijade koju je Herod oženio preotevši je od svoga brata Filipa odrubljena mu je glava 29. kolovoza. Toga dana Katolička crkva slavi blagdan Glavosijek sv. Ivana Krstitelja.⁷⁰

5.2.1. Paljenje svitnjaka

*U Imockoj krajini običaj je palit svitnjake prije velikih svetaca koji se u nas posebno časte. To su sveti Ivan, sveti Marko i sveti Nikola. Uvik budu dva-tri čovika koja su zadužena svake godine skupit grane i suve loze za potpalu svitnjaka par dana prije nekog od svetaca. Unda se narod u Varošu ili na selu skupi na dan sveca i zapali se svitnjak. Pivaju se pisme posvećene svecu i čestita imendan onima koji nose njegovo ime.*⁷¹

⁶⁸ 14. svibnja 2019. Zdravka Tolić, rođena Senjak, 1954.

⁶⁹ Dragić, Marko; Dragić, Helena. Sveti Ivan Krstitelj u hrvatskoj tradicijskoj baštini, *Croatica et Slavica Iadertina 15 (1)*. Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2019. 277.

⁷⁰ Isto, 279.

⁷¹ 14. svibnja 2019., Nediljko Tolić, 1953.,

6. Nekadašnji život

6.1. Škrinje

Običaj u Imockoj krajini su tzv. škrinje. Tjedan dana prije nego će se mlada udati običaj nalaže da donese u „dotu“ ono što posjeduje tj. onoliko koliko u dogovoru s roditeljima odredi donijeti kao miraz kući u koju se udaje.⁷²

6.2. Derneći

Običaji Imotske krajine odavno su i derneći. Derneći budu za velike svece po selima i u gradu. Na Veliku Gospu, na svetog Antu, na svetog Ivana, na svetog Roka, na svetu Antu, na Gospu od Karmela, na Gospu od Anđela... To su dani kad se mještani sela ili grada imaju priliku okupiti, dođu i oni koji su otišli trbuhom za kruhom u tuđinu. Nekad je to, a i danas je, bila prilika momcima da „zamire curu“. Na dernecima su nekad „torbari“ prodavali stvarčice za svakodnevnu upotrebu, a danas to čine trgovci igračkama, balonima i sličnim predmetima. Svaki dernek je popraćen misom i procesijom na kojoj najčešće budu prisutni gotovo svi mještani.⁷³

6.3. Sila

Sila su bila starinski običaj traženja budućeg supružnika odnosno supružnice. Mladi su se upoznawali na dernecima, na bunarima, na ispaši ovaca... Oni mladići koji su bili spremni za ženidbu išli su u djevojčinu kuću na „silo“. Među mladićima bi bio odabran njen budući muž. Pri odabiru supružnika odnosno supružnice sudjelovali su i roditelji koji bi vodili računa o ugledu djevojke/mladića, imovinskom stanju, a gledalo se da se najprije uda tj. oženi najstariji sin. Pri svadbama i zarukama su se poštivali tradicijski običaji i vjerovanja.⁷⁴

⁷² 15. svibnja 2019. g., Dario Tolić, 1974., branitelj.

⁷³ 20. svibnja 2019., Slava Rajič rođ. Petric, 1960.

⁷⁴ 20. svibnja 2019., Slava Rajič rođ. Petric, 1960.

6.4. Rođenje djeteta

U davnija vremena žene su najčešće rađale same. Nije bilo ceste i auta ko danas, a i nije svako mjesto imalo doktora. Porod bi vodile seoske babice. Žene su bile spremne na to da bi djetetu moglo i umrijeti jer je toga bilo puno. Rodilje bi pripremile misnu robu, ošle bi se ispoviditi i pričestiti i čekale bi porod. Ženska čeljad bi pripremala robicu, čistila bešiku, a muški bi mudrovali oće li djetetu biti muško ili žensko. Muška dica su se više cjenila jer su nastavljala lozu.⁷⁵

6.5. Krštenje i kumstvo

Djetetu se najčešće krstilo četrdesetak dana iza rođenja. Jedino ako je djetetu bilo boleljivo i ne jako krstilo bi se i ranije. Ime djetetu su birali svekar i svekrva, a najčešće bi djetetu dobilo ime predaka po ćaći. Ime je moralo biti hrvatsko i katoličko. Matičar bi najčešće ko datum rođenja upisao onaj dan kad su mater i ćaća došli prijaviti rođenje djeteta.

Krsni kum se bira po prijateljstvu i po važnosti neke osobe u selu ili gradu. Pošto je bilo puno porodica, kumilo se i po nekoliko puta, a porodica koja se kumila tri puta s drugom se gledala ko bliži rod. Do kumstva se općenito držalo ko do rodbine. Za muško djetetu se bira kum, a za žensko kuma. U nekim mjestima znalo se uzeti i po dva kuma, ali unda bi se znalo koji je kum prvi, a koji drugi. Darivanje kumčeta bilo je u skladu s mogućnostima kuma. Kumovi su se trudili biti što velikodušniji jer bi se po selu danima kasnije pričalo šta je kum poklonio. Kumove se darivalo zovnicama, peškirima, buzavcima, sapunom. Običaj je nalaga da kumovi iza ručka zaliju djetetu vinom da bude zdravo i jako.⁷⁶

6.6. Pogrebni običaji i vjerovanja

Ako bi u nekoj kući ležao stariji bolesnik koji dugo boluje, ukućani bi se pripremali na žalost i na njegovu smrt. Postojala su i razna vjerovanja i pridskazanja.

⁷⁵ 15. svibnja 2019., Zdravka Tolić rođ. Senjak, 1954.

⁷⁶ 15. svibnja 2019., Zdravka Tolić rođ. Senjak, 1954.

Ako bi neko sanja bolesnika zdrava i veselo, smatralo se lošim znakom. Ako bi ga sanja umirućeg, smatralo se dobrim znakom. Virovalo se i da ako bi se gavran često oglašava s kuće bolesnika to znači smrt. Smrt su najavljivali i ćuko koji zavija ko vuk i kokoš koja kukuriče.

Stariji su govorili da se čovik mora pripremit na smrt na tri strane. Mora pripremit dušu, tilo i testamenat. Imanje i nasljedstvo se najčešće ostavljalo sinovima, a najstariji sin bi posta glava kuće. Od ćeriju se očekivalo da braći učine križ tj. da se odreknu ćacine imovine u korist braće. Pošto je narod bio poprilično nepismen unda bi se ćeri odricale imovine tako što bi prikrižile izjavu o nasljedstvu. Nastojalo se ispunit sve želje umirućeg.

Kad bi njegov život doša kraju, upalila bi se svića kraj kreveta koja je blagoslovljena na Svićnicu. Otvara bi se prozor da duša pokojnog lakše izađe. Kad bi umirući konačno umro, ugasila bi se vatra na kominu ili šporetu, ogledala bi se pokrila lancunima, a ukućani bi se obukli u crno. Virovalo se da pokojni ne smi bit sam pa bi uvik neko boravio u prostoriji s pokojniikom. Pazilo se i da ispod kašete ne prođe mačka da se ovaj ne bi povukolačio nakon pokopa. Žene su najčešće žalost iskazivale naricanjem. Naricanje je stariji običaj i žene bi naričući u ritmu spomenile sve vrline i dobra djela pokojnoga. Samo se za dicom nije smilo naricat jer se virovalo da čiste dičije duše odma iđu kod Boga. Ako bi pokojnica bila mlada divojka, ukopalo bi je se u biloj vinčanici. Siromašnije obitelji bi pokojnika zakopali umotanog u bili lancun jer nisu imali para za kašetu. Na grobu bi se napravio kameni križ. Nakon ukopa pokojnika, vratilo bi se u njegovu kuću na daću.

*Udovice bi nosile crno bar godinu dana, a muški ne bi brijali bradu. Cilu godinu se u obitelji pokojnika ne bi organizirale nikakve fešte ni svati.*⁷⁷

⁷⁷ 15. svibnja 2019.g., Zdravka Tolić rođ.Senjaka, 1954.

6.7. Praznovjerja

„Mnoge kozmografske predodžbe narodne tradicije, o postanku i izgledu zemlje, o nebeskim tijelima i prirodnim pojavama, teističke su u osnovi (Bog stvoritelj), te isprepletene raznim poganskim oblicima religioznosti.“⁷⁸

Ako prođeš ispod skala, imat ćeš lošu sriću.

Ako razbiješ ogledalo, čeka te sedam godina nesriće i bolesti.

Kad kažeš nešto dobro, kucni tri puta o drvo ili nešto drveno da ti zločesti duhovi koji žive u drvetu ne bi urekli sriću.

Ako je na nečijoj kući vrana ili gavran dugo vremena, to znači da će u toj kući neko umrit.

Ako ti crna mačka priđe put, to je nesrića.

Ako nađeš ditelinu s četiri lista, to znači sriću.

Ako vidiš zvizdu padalicu i poželiš nešto, to će ti se i ostvarit.

Zaželi želju dok pušeš u maslačak i ona će ti se ispunit.

Ako mlada prije vinčanja sritne dimnjačara, to je srića.

Ako mladoženja vidi mladu na dan svata prije ženidbe u crkvi, to je nesrića.

Ako mlada uspije pribacit jabuku s kovanicama priko kuće, to je dobar znak.

Koliko vina popiješ na Veliki petak, toliko ćeš krvi dobit.

Kakvo je vreme dvanest dana prije Božića, onako će bit kroz cilu godinu.

*Ako navečer kreneš za kakvim poslom, povedi ćuku sa sobom, krenit će ti za rukom.*⁷⁹

⁷⁸ Grbavac, Jozo. *Silvestar Kutleša*, Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja- Služba Božja, Split, 2021., str. 129.

⁷⁹ 12. svibnja 2019., Ivanka Slišković rođ. Rebić, 1948.

7. Poslovice

„Suvremena znanost, koja do strukture djela drži više nego je to prijašnja znanost činila, poslovice terminološki svrstava u najjednostavnije oblike odnosno minijature i mikrostrukture. Poslovica je, dakle, samosvojan usmenoknjiževni oblik, sa zasebnim oblikovnim zakonitostima, zasebnom estetikom i izvedbom.“⁸⁰

Od davnih vremena sama izvedba poslovice uvodila se izrazima poput *Dobro se reklo, Veli se, Zato se reče, Riječ je od davnine* i sl. Navedeni izrazi svjedoče tome da je narod u govoru poslovicu doživljavao kao riječ.⁸¹

Poslovice imamo već u Bibliji gdje se nazivaju *mudrim izrekama*. One su također prisutne u Vedama, Kuran'u te starogrčkoj i kineskoj kulturi.⁸²

„U svjetskoj znanosti o književnosti, zbog velikog zanimanja za poslovice te njihova višestrukog značenja i vrijednosti, uspostavljeno je jedino cijelo zasebno područje istraživanje i tumačenja, pa je u tu svrhu izgrađeno i posebno nazivlje. Tako se danas ponovo često susreće termin paremiologija u značenju znanstvene discipline koja tumači, proučava i rješava sva pitanja vezana za poslovice. Najpoznatiji paremiolog je Erazmo Roterdamski.“⁸³

Bilježenju poslovica u Hrvatskoj se među prvima posvetio hrvatski humanist Juraj Šižgorić čija je zbirka nažalost izgubljena, dok krajem 17. stoljeća Hrvati napokon dobivaju prvu sačuvanu cjelovitu zbirku poslovica *Proričja slovinska*.⁸⁴

Kekez tvrdi da je poslovicu, iako je autonoman usmenoknjiževni oblik, korisno usporediti i ostalim književnim oblicima. Po segmentiranom fiksiranju raznih životnih pojava, ona se podudara s novelom, zatim je usporediva i s bajkom jer apstrahira konkretne životne podatke, dok se po slikovitosti, refleksiji, emociji i versifikaciji približava poeziji.⁸⁵

Neke od poslovica koje su najraširenije u Imotskoj krajini su sljedeće:

⁸⁰ *Poslovice, zagonetke i govornički oblici*, priredio Josip Kekez, SHK, MH, Zagreb 1996. str. 13.

⁸¹ Isto. str.14.

⁸² Isto. str. 13.

⁸³ *Poslovice, zagonetke i govornički oblici*, priredio Josip Kekez, SHK, MH, Zagreb 1996. str. 16.

⁸⁴ Isto. str. 19.

⁸⁵ Isto. str. 44.-45.

Zna Bog šta radi.

Čovik umuje, Bog boguje.

Radi čoviče šta oćeš, ali nećeš dokle oćeš.

Ko je dužan i na Božić tužan.

U ciganke crn obraz, ali puna torba.

Poklonjenu konju se ne gleda u zube.

U svakoj šali pola istine.

Bolje nosit, nego prosit.

Ne budi svakom loncu poklopac.

Ne češi se di te ne svrbi.

Još se nije rodio ko bi svitu ugodio.

Drži se starog vina i starog prijatelja.

I mačka bi ribe, al u vodu neće.

Lin se brzo umori.

Što posiješ, to ćeš i požeti.

Ko radi, o zlu ne misli.

Dok jednom ne smrkne, drugome ne svane.

Koja se cura uvik smije ta za ništa nije.

Svaka je priša vrat slomila.

Tiha voda brege dere.

Sto ljudi, sto ćudi.

Vuk dlaku minja, ali ćud nikada.

Ko s đavlom tikve sadi, obit će mu se o glavu.

Ko za svitom plače, taj bez očiju ostaje.

Šta god radiš sebi radiš.

Nije kuća tisna, ako nisu čeljad bisna.

Čudna je kobila narod.

Jače selo od medvida.

Di ima vatre ima i dima.

Složna braća kuću grade.

U mutnu se riba lovi.

Bolje tica u ruci nego golub na grani.

Ne laje ćuko radi sela, nego radi sebe.

Na mucu se poznaju junaci.

Nije svako zlo za zlo.

Nije koristi gluvu šapljat i ćoravu namigivat.

Lipa šala i Bogu je draga.

Duga je godina.

Što je prislano ni mački nije drago.

Zla dobit šteti je sestra.

Ko radi, ne boji se gladi.

Sve u svoje vrime.

Nemoj da ti je brži samar nego konj.

Ko psuje, život truje.

Nijedna muka nije do vika.

Ko moli izmoli, ko traži i nađe.

Prvi se mačići u vodu bacaju.

Lud pametnu zavidi.

Jezik nema kosti, ali može ubosti.

Bolje znat nego imat.

Ko rakije večera, vode ruča.

Što trizan misli, pijan govori.

Bez alata nema zanata.

Dobra žena, najveće blago.

Zrilo voće samo pada.

Ćuko laje na onoga koga ne zna.

Di nema vola orača, čovika kopača, nema ni kolača.

Sit gladnu ne viruje.

Dva bez duše, treći bez glave.

Ko se čuva i Bog ga čuva.

Ko će u se, ne more na se.

Ne daj mi Bože ono, što mi mater i ćaća misle.

Kud svi Turci, tu i mali Mujo.

Prigode beru jagode.

Žedan konj vode ne probire.

Na mladima svit ostaje.

Pomozi sirotu na svoju sramotu.

U ustima med, a u srcu led.

Ako laže koza, ne laže rog.

Ko u malo gleda, malo i vridi.

Ko zahvaljiva, ne vraća.

Zdravlje ulazi na usta.

Oteto prokleta.

Para vrti di burgija neće.

Klin se klinom izbija.

Ko tebe kamenom, ti njega krovom.

Jedna glava, sto jezika.

Na sinu kuća ostaje, a ćer je tuđa večera.

Rječnik

B

burgija – svrdlo, alat koji se koristi kod bušenja

C

cilu – cijelu

Č

čeljad - ukućani

četiri - četiri

čovik – čovjek

Ć

ćaća - otac

ćeri - kćeri

ćorav - slijep

ćuko – pas

D

daća - jelo i piće koje bi se služilo u kući pokojnika nakon ukopa, karmine

dica - djeca

dota - miraz koji je nevjesta donosila u buduću kuću

F

fešte - slavlja, proslave

familija – obitelj

G

gluv – gluh

H

hrvacko - hrvatsko

I

idu – idu; 3.l. mn. gl. *íci*

imockoj - imotskoj

K

kašeta – lijes, sanduk u kojem se sahranjuje

kajin - posuda u koja služi za razne svrhe, između ostalog i kao posuda za vodu

kruv – kruh

L

lancuni – plahte

M

mačkare - maškare

marendati - doručkovati

mater - majka

meću – stavljaju; 3.l.mn. gl. *staviti*

N

nedilju - nedjelju

nejako – slabo

NJ

njizi – njih

U

unda – onda

P

peškiri - ručnici

poidu – pojedu, 3.l.mn. gl. *pojesti*

pratar - fratar, svećenik franjevac

prid - pred

priša - žurba

prokuvaju – prokuhaju, 3. l. mn. gl.
prokuhati

S

samar – sedlo, sjedalo za jahača smješteno
na leđima konja ili neke druge životinje

skale – ljestve

Š

šćeta - nered

škerca - šala

T

tisna - tijesna

tica - ptica

torbari - oni koji nose raznu robu i
prodaju po sajmovima, ljudima na
njihovom radnom mjestu ili po kućama

Z

zamirit curu - izabrati djevojku

8. Zaključak

Utjecaj usmene književnosti u svim formama, a pogotovo u formi legende i predaje čini važan dio identiteta i kulture Imotske krajine. Imočani su uglavnom vodili težak život i stariji su prenosili svoje mudrosti i znanja na mlađe naraštaje i mladost ih je prihvaćala sa strahopoštovanjem. Ljudi su na razne načine pokušavali objasniti fenomene i pojave koje su ih okruživale. Ponekad su neka vjerovanja i priče imale svrhu zastrašivanja djece i mladih da ne upadnu u nevolje. Ljudi su pojave tumačili kao Božju volju ili kaznu i nisu mnogo preispitivali već naučeno i usvojeno. Često su se držali one *Bog dao, Bog uzeo*. Neki od tih običaja su živi do dana današnjeg, dok za druge možemo čuti od starijih u njihovim razgovorima i prisjećanjima.

Kroz svoju dugu povijest i često pod tuđinskom vlasti i okupacijom, Imočani su se uvijek utjecali Bogu i držali su do Crkve, bogoslužja i crkvene tradicije. Unatoč nedaćama s kojima su se svakodnevno suočavali, pronalazili su način i vrijeme za slavlja i okupljanja.

Prirodne ljepote i fenomeni Imotske krajine, u srcu i umu svakog Imočana imaju gotovo sakralnu vrijednost. Primjeri koji su prikazani u ovom radu samo su mali dio baštine Imotskog kraja, a običaji, tradicija i kultura Imotskog i okolice najbolje su obuhvaćeni u djelu fra Silvestra Kutleše *Život i običaji u Imockoj krajini*. Fra Silvestar je svoj život, osim svećeničkom pozivu, posvetio prikupljanju nematerijalnog dobra Imotske krajine.

Imotska krajina hrvatskoj književnosti dala je mnoge značajne pisce poput Ivana Raosa, Vlade Gotovca, Tina Ujevića, Sestre Marije od Presvetog Srca Isusova (Anke Petričević) i mnoge druge.

Izvori

Vlastiti terenski zapisi

Popis kazivača

Branka Buljan, rođena Petričević, 1965.

Nediljko Tolić, 1953.

Zdravka Tolić rođ. Senjak, 1954.

Mirjana Šimunović, 1997.

Dario Tolić, 1974.

Lidija Tolić rođ. Penava, 1974.

Ivan Penava Ikman, 1949.

Slava Rajič rođ. Petric, 1960.

Ivanka Slišković rođ. Rebić, 1948.

Literatura

1. Asturić, Marina. Veliki tjedan u bročanskoj-stonskoj kulturnoj baštini, *Ethnologica Dalmatica*, 26 (1). Split, 2019., 67-96.
2. Babić, Marko Šutnja Velike subote. Služba Božja: liturgijsko-pastoralna revija 53 (1). Split, 2013. 80-91.
3. Barać, Ivana. Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini širokobriješkoga kraja, *Croatica et Slavica Iadertina*, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Vol.10, No. 10/2, Sveučilište u Zadru, 2014. str. 375.-385.
4. Dragić, Marko; Dragić, Helena. Sveti Ivan Krstitelj u hrvatskoj tradicijskoj baštini, *Croatica et Slavica Iadertina* 15 (1). Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2019. 275-329.
5. Dragić, Marko. *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017.
6. Dragić, Marko. Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskoga zaleđa. *Godišnjak Titius* 10. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2017., 219.-240.

7. Dragić, Marko. Suvremeni zapisi legendi i predaja u metkovskom kraju, Hrvatski neretvanski zbornik, 8, Društvo Neretvana i prijatelja Neretve u Zagrebu, Zagreb, 2016, 261-278.
8. Dragić, Marko. Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 155-183.
9. Dragić, Marko. Starozavjetni motiv Sodome i Gomore u Bakulinom Šematizmu i u suvremenom pripovijedanju u Hercegovini, Zbornik o Petru Bakuli, Hrvatski studiji Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2013, str. 75-97.
10. Dragić, Marko. Danak u krvi u romanu „Na Drini ćuprija“ i u suvremenom pripovijedanju, HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 8, Mostar, 2012., str. 123.-140.
11. Dragić, Marko. Veliki petak u sakralnoj baštini bosansko-hercegovačkih Hrvata, Pasijska baština 8, Vitez, Zagreb, 2012., str. 332.-372.
12. Dragić, Marko. Harač i drugi zločini u Mažuranićevom spjevu „Smrt Smail-age Čengića“ i suvremenom narodnome pripovijedanju, Zbornik: Ivan Mažuranić (1814-1890) i Crna Gora, HCDP "Croatica - Montenegrina" RH & CKD "Montenegro - Montenergina" u Osijeku & Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje "Vojislav P. Nikčević" - Cetinje, Cetinje – Osijek, 2011., str. 379-411.
13. Dragić, Marko. Veliko trodnevlje u ramskoj pasijskoj baštini, Hum, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar, 2010., str. 81-104.
14. Dragić, Marko. Sveto trodnevlje u duhovnoj baštini bosansko-hercegovačkih Hrvata, Muka kao nepresušno nadahnuće kulture, Passion as an Inexhaustable Source of Inspiration for Culture, br. VI., Pasijska baština Bosne i Hercegovine, Passion Heritage of Bosnia and Herzegovina, Zbornik radova VI. Međunarodnog znanstvenog simpozija Zagreb-Sarajevo, 2008., Zagreb, 2010., str. 212-249.
15. Dragić, Marko. Kronikati i memorati u suvremenom pripovijedanju Hrvata južne Hercegovine, Stolačko kulturno proljeće, godišnjak za povijest i kulturu, br. VI, Matica hrvatska, Ogranak Stolac, Stolac, 2010., str. 177-212.
16. Dragić, Marko. Murterska tradicijska baština u suvremenom narodnome pamćenju, Godišnjak Titius, 2, Split, 2009., str. 151-181.
17. Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.

18. Dragić, Marko. Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi, *Croatica et Slavica Iadertina* 3 (3), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2007., 369-390.
19. Dragić, Marko. Povijesne predaje o Roši-Harambaši i Andriji Šimiću. Hrvatska obzorja: časopis Ogranka Matice hrvatske Split 4. 2001. 969-974.
20. Grbavac, Jozo. *Silvestar Kutleša*, Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja-Služba Božja, Split, 2021.
21. Jurilj, Zorica, Korizma i Uskrs u Hercegovačkoj crkveno-pučkoj baštini. *Ethnologica Dalmatica*, vol. 25, br.1, 2018. 5-35.
22. Kekez, Josip, Usmena književnost, u Škreb – Stamać, Uvod u književnost, IV. Poboľšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986.
23. Kekez, Josip. Leukorn i djevojka bez grijeha. Slike i prilike pripovijedane u Hrvata. Hrvatsko filološko društvo. Zagreb 1989.
24. Kutleša, fra Silvestar *Život i običaji u Imočkoj krajini*, Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski 1997.
25. Lozica, Ivan. Folklorno kazalište. MH. Zagreb 1996.
26. *Poslovice, zagonetke i govornički oblici*, priredio Josip Kekez, SHK, MH, Zagreb 1996.
27. Širić, Josipa. Motivski svijet demonoloških predaja u suvremenoj etnografiji posušškoga kraja, *Croatica et Slavica Iadertina*, 10 (2). Zadar: Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, 2015. 387-398.
28. Usmene pripovijetke i predaje, priredila Maja Bošković-Stulli, SHK, MH, Zagreb 1997.

Mrežni izvori

1. https://hr.wikipedia.org/wiki/Imotska_krajina (pristup 13. 08. 2023)

Sažetak

PREDAJE I LEGENDE U ETNOLOŠKOM KONTEKSTU IMOTSKOGA KRAJA

U ovom radu prikazan je jedan dio usmene predaje koja se čuva do dan danas u Imotskoj Krajini, a poseban naglasak je na mitskim i demonološkim predajama te legendama. U mitskim predajama dominiraju likovi vila, a demonološki elementi očituju se u predajama o vješticama. Legendama se objašnjavao postanak prirodnih ljepota i fenomena, Crvenog i Modrog jezera. Povijesne predaje tiču se patnje i progona kršćana za vrijeme Osmanske okupacije, a posebice je objašnjen „danak u krvi“ i „Pravo prve bračne noći“. Osim predaja i legendi, prikazani su i pokladni običaji prije korizmenog vremena. Važnu ulogu i mjesto u tradiciji Imotske krajine zauzima crkveno-pučka baština, a prikazani su običaji Velikog tjedna i paljenje svitnjaka uoči blagdana svetog Ivana Krstitelja. Osim crkveno-pučke baštine, raširena su i mnoga praznovjerja koja u sebi sadrže i vjerske i poganske motive. Opisani su običaji koji se tiču svakodnevnog života; rođenje djeteta, svadbe, pogrebni običaji. Dio usmene tradicije čine i narodne mudrosti odnosno poslovice kojima su stariji naraštaji prenosili svoja znanja mlađim generacijama.

Ključne riječi: predaje, legende, Imotska krajina, crkveno-pučka baština, običaji

Abstract

ORAL TRADITIONS AND LEGENDS IN THE ETHNOLOGICAL CONTEXT OF IMOTSKI AREA

In this thesis is presented a portion of oral traditions preserved until today in Imotski area with particular emphasis on mythological and demonological oral traditions and legends. While mythical narratives predominantly feature characters such as fairies, demonological narratives are manifested in stories about witches. Legends explained the origin of natural beauties and phenomena, the Red and Blue Lake. Historical narratives relate to the suffering and persecution of Christians during the Ottoman occupation, and in particular, „the tribute in blood“ and the „Right of the First Night“. In addition to oral traditions and legends, carnival customs before Lent are also shown in this thesis. An important role and place in the tradition of Imotski area is occupied by ecclesiastical and folk heritage and in this thesis are shown the customs of Holy Week and the lighting the bonfires on the eve of the feast of St. John the Baptist. Apart from ecclesiastical and folk heritage, numerous superstitions are widespread, incorporating both religious and pagan elements. Customs related to everyday life are described, including: childbirth, weddings, funeral customs. Part of the oral tradition is also folk wisdom, i.e. proverbs, which the older generations passed on their knowledge and experiences to the younger generations.

Key words: oral traditions, legends, Imotski area, ecclesiastical and folk heritage, customs

Obrazac A.Č.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Filipa Tolić, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce Hrvatskog i Talijanskog jezika i književnosti izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 19.9.2023.

Potpis Filipa Tolić

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

kojom ja Filipa Tolčić, kao autor/ica završnog rada dajem suglasnost Filozofskom fakultetu u Splitu, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

Predaje i legende u etnološkom kontekstu
hrvatskog braja

koristi na način da ga, u svrhu stavljanja na raspolaganje javnosti, kao cjeloviti tekst ili u skraćenom obliku trajno objavi u javnoj dostupni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu, Sveučilišne knjižnice Sveučilišta u Splitu te Nacionalne i sveučilišne knjižnice, a sve u skladu sa *Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima* i dobrom akademskom praksom.

Korištenje završnog rada na navedeni način ustupam bez naknade.

Split, 19.9.2023.

Potpis Filipa Tolčić

Izjava o pohrani završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada (podertajte odgovarajuće) u Digitalni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu

Student/ica:

Filipa Tolić

Naslov rada:

Predaje i legende u etnološkom kontekstu luotskog kraja

Znanstveno područje:

Humanistička znanosti

Znanstveno polje:

Hrvatski jezik i književnost

Vrsta rada:

Završni rad

Mentor/ica rada:

Marko Dragić

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Komentor/ica rada:

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

prof. dr. sc. Marko Dragić

prof. dr. sc. Boris Škvorc

dr. sc. Nikola Sunora

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

a) rad u otvorenom pristupu

b) široj javnosti, ali nakon proteka 6 / 12 / 24 mjeseci (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).

(zaokružite odgovarajuće)

Split, 19.9.2023.

Potpis studenta/studentice:

Filipa Tolić